

hogy az itt tárgyalt erdők karsztjellegűek s a *ha*-onkinti növedék csak tömörfában $6\cdot51 m^3$. Mivel az 50 cm jegenye fenyő és a 40 cm -es bükk vágásra érettek s ekkor körülbelül 120 évesek, hasonlitsuk össze a fenti növedéket a vágásos erdőével (Feistmantel VI. termőhelyével). Itt a fatömeg galyfával együtt $647 m^3$ egy *ha*-on, ebből az átl. növedék = $647:120 = 5\cdot40$, csapjunk le erről galyfára 25% -ot, lesz a növedék $4 m^3$. Nagyon fontos körülmény azután az, hogy míg 120 éves jegenye fenyő vágásos erdő próbatörzse 28 cm -es, addig itt $40\text{—}55\text{ cm}$ -es.

Eddig Hufnagl. Egyebet ehhez nem is tehetek, mert a dolognak felfogásom szerint való közlése, nem pedig bírálata volt a czélom.

A hunyadvármegyei erdőségek pusztulásának okairól.

Irta: Ajtai Sándor, járási főerdész.

A hunyadvármegyei erdőségek pusztulásának okait tulajdonképen ezzel a néhány szóval lehetne megjelölni: túlhasználat és korlátlan legeltetés.

Ennyivel azonban még sem szabad beérnünk: hanem kutatnunk kell, mélyebbre is hatolva, a nagymérvű erdő pusztulásnak okait, s akkor megtaláljuk azokat Hunyadvármegye természeti viszonyaiban; iparának multjában és jelenében; s a lakosság élet- és gazdasági viszonyaiban.

Mielőtt ezek tárgyalásába bocsátkoznám, vázlatos képet kívánok rajzolni az erdők jelenlegi állapotáról.

Az összes erdőterület $619\cdot442\text{ k. hold}$; s ebből $110\cdot906\text{ k. hold}$ kincstári, a többi pedig magán és községi erdőbirtok.*)

*) Hunyadvármegye összes erdőterülete a legújabb adatok szerint $632\cdot649\text{ k. hold}$; ebből $129\cdot433\text{ k. hold}$ állami erdő; s a 17 § . alá tartozó összes erdőterület pedig $397\cdot634\text{ k. hold}$. Az erdőterület nagysága különben évről-évre szenved némi változást.

A kincstári erdők, továbbá a magánerdőknek az a része, a melyik hozzáférhetlenebb helyen van, vagy melyek értékesítésére birtokosuk még nem talált módot, még ép állapotban vannak. De a községi erdőknek és a magán erdőknek nagy része már régóta kihasználás alá került, szénégetésre, tűzifa termelésre, részben pedig legalyazva, nyáron át lombtakarmánynak, télen pedig kecskék és juhok számára rügytáplálék nyújtása czéljából.

Az ilyen lenyakalt erdőkben csupa 1·5—2 méter magas törzsek találhatók, melyek, minthogy koronájukat csak fiatal hajtások képezik, makktermést nem hoznak, s a mennyiben letarolás alá kerülnek, nincsen gondoskodva a természetes uton való felujulásról, mert ezen félig korhadt, a folytonos nyírás által elcsenevészedett fák tö- vagy gyökshajtásra már alig képesek.

Ilyen kihasználás-mód mellett természetesen a felujításról gondoskodva nem volt, de gondoskodni nem is lehetett; bár ebben nagy része van azon körülménynek is, hogy a vármegyében az erdészeti szervezet is csak újabb keletű.

Ott, a hol ezelőtt 20—30—40 évvel még szép zárt erdők voltak, ma, az elkülönítés után, már csak elszegényedett talaju bokrosok, cserjések találhatók. Sok helyen pedig még ilyen sincs, hanem a meredek oldalak, a talajt borító és megkötő takarótól néhol teljesen megfosztva, sok helyen kopáran merednek az égbe; gyönyörűségére az ezen vidékeket is meglátogató turistáknak, kik elragadtatással szemlélik a fátlan, csupaszn vidékeket és hegytetőket.

A fa után az a kevés földréteg is eltűnt, ami volt, s az alantabb fekvő utakat, réteket és földeket, néhol a házakat is a hegyoldalokról legörgő kötörmelék borította el.

De lássuk egyenkint azokat az okokat, a melyek e

bajos állapotot előidézték, s vizsgáljuk meg első sorban Hunyadvármegye természeti viszonyait.

Ha egy pillantást vetünk a térképre, meggyőződünk, hogy az egész vármegyét csupa hegységek borítják.

Lapályos rész csak a Maros-völgy mentén van, mely ketté szeli az egész vármegyét, azon túl jobbra-balra kezdődnek az előhegységek, melyek csakhamar a középhegység fellegét veszik fel; mignem az „Erdélyi Ércz-hegység“, a „Retyezát“, „Páreng“ és a „Kudsiri Havasok“ magas régiójáig emelkednek fel.

Tulnyomó részt azonban a vármegyéből a középhegységek foglalnak el, melyek kevés kivétellel mind feltétlen erdő talajjal borítvák, sőt helyenkint a véderdő területek közé tartoznak.

Ez utóbbiakban látszik a legtöbb erdőpusztítás is.

A középhegységek közete nagyobb részét mészkő, melyet itt-ott pala-kőzet vált fel. Mindkettőt aránylag inkább laza, mint agyagos, kötött földréteg borítja. Itt-ott szigetként beékelve fordul elő az utólag telepedett, üledékes homok-kőzet.

Ezen meredek oldalakon, mihelyt róluk az erdő lepusztul, s nem védi a talajt, az esők meglazítják, alámoosák a föld réteget, s mikor az a hegyoldalokról megindul, az újra beerdősítés lehetősége legalább is kérdésessé, s mindenetre bajossá, fáradságossá válik.

Különösen gyorsan fut le a földréteg a sima palaközetről és a csekély földtől borított, merev, s az elföldesedésnek, elmálásnak soká ellentálló mészsziklákról; míg a homokkő altalajnál a vízmosások származnak gyorsan.

Ezen kívül a mészkőrétegek felett ott, a hol a kellő beárnyékolás nincs, különösen a déli oldalakon, a természetes uton kelt csemete megerősödése, valamint a mesterséges

erdősítés is azért bajos, mert a nyári nap heve tulságosan felmelegíti ezen kőzetet, s a fiatal csemetét a tulságos meleg elhervaszítja, kiöli. Így jártunk a fekete fenyővel megkísérlett erdősítéseknel. A kikelt csemeték részint már a kelés évében, részint a következő évben, majdnem mind elpusztultak.

Figyelmet érdemelnek második sorban az ipari viszonyok.

A vármegye területén már a multban is nagyszámu vasgyár működött. Jelenleg pedig, eltekintve az apróbb vasművektől, a vármegye különböző pontjain 4 nagy vasgyár működik, s ezek még folyton fejlődnek, növekednek, s évente több millió hektoliter faszenet fogyasztanak.

Különösen a régebbi időben, a mig nem volt meg a vasuti közlekedés, ezen gyárak kizárólag a vármegye területén termelt szenet fogyasztották. De a gyárak részére szükséges faszén legnagyobb részét még ma is e vármegyének multból fenmaradt vágható és szénégetésre alkalmas erdőségei szolgáltatják, s most is több ezer kat. hold erdőterület áll e czélból kihasználás alatt.

Alig jártam még itt erdőben, a hol régibb vagy újabb keletü szénégetésnek nyomát ne találtam volna.

Igy természetes, hogy a kihasználás nagyobb mértékben történt a rendesnél, s hogy olyan sok a fiatal erdő.

S harmadik sorban figyelembe veendők a lakosság élet- és gazdasági viszonyai is.

Hunyadvármegye lakosságának tulnyomó részét, a műveltségnek meglehetősen alsó fokán álló románajku nép alkotja, mely az urbéres viszonyok megszűntével, a birtokviszonyok rendezése utján kikapta erdő- és legelőilletményét, még pedig utóbbit is az erdőből, mivel tisztán legelő kevés helyen volt. Addig az erdőt közösen használták volt földesuraikkal, de az elkülönítés után a számukra kihatott

földnek korlátlan birtokába jutottak, még mielőtt a rendszeres erdőgazdálkodás meghonosítása érdekében valami intézkedés történt volna. Használták is birtokukat korlátlanul, minden rendszer nélkül, egészen a legújabb időkig.

Ez a vármegye, fentebb érintett helyrajzi viszonyainál fogva, nem tartozik a gabonatermelő vidékek közé. Szántóföldje a Maros-mentét kivéve, kevés és szegény, úgy hogy a reá fordított munkát csak csekély kamattal fizeti vissza.

Különösen a hegységi falvakra áll ez, melyeknek oly silány gabonatermő határa van, hogy a nép földbirtokát két részre osztva, ennek minden évben csak az egyik felét veti be, a másik teljesen parlagon marad. S még hozzá a lakosság ezeket a silány földeket úgy megművelni sem képes, mint kellene. Ezek a területek ugyanis többé-kevésbé meredek oldalakon fekszenek mind s e miatt trágyázásra nem alkalmasak, mert akár-hogy megrágyáztatnak is, egy év leforgása alatt az eső mind kilugozza és lemossa a megrágyázott földeket.

A talaj sekély és köves volta miatt fa ekékkel, vagy az ugynevezett »turó« ekével szántanak, és épen csakhogy felturják a talaj felszínét.

Sajátságos képet nyújtanak ezek a szántóföldek. A lakosok ugyanis, hogy a lemosás ellen valamennyire megvédjék a talajt, párkányra szántanak. Ugy néz ki egy ilyen hegyoldal, mintha óriási lépcső lenne.

Könnyen érthető, hogy ily körülmények között gabonatermésük vajmi csekély, s még arra is kevés hogy a saját szükségletüket fedezné; minthogy pedig szükségletüknek jó részét Szászváros, Déva, Vajda-Hnnyad és Hátszeg városok piacán szerzik be, ennél fogva a gabonatermelés mellett még más élet- és jövedelmi forrásokhoz is kell fordulniok.

Ezt a jövedelemforrást, minthogy ugyszólván semmiféle ipart nem üznek, az állattenyésztés képezi.

Űzik is a marhatartást a szegénységükhöz képest lehetséges legkiterjedtebb mértékben. Hanem ennek a nagy marhaállománynak megfelelő és elegendő legelője ritka vidéken van, úgy, hogy elkerülhetlenül reá vannak utalva az erdei legelőre is. E nélkül talán megélni sem tudnának.

A marhák téli tartásához takarmányt az erdőszéleken és erdőkben elszórtan fekvő kaszálók nyújtják, melyek körülhatárolva nem lévén, miként a vízbedobott kő által előidézett hullámgyűrűk, egyre szélesbedő körökre terjedtek, tágultak, szélesbedtek az erdők rovására.

Az ilyen foglalások szolgáltatják most a legtöbb üzemrendezési akadályt.

De a kaszálóknak még ily nagymértékű kiterjesztése dacára sincs elegendő téli takarmánya a népnek, s e miatt sok helyen, különösen szűkebb szénatermő években, kénytelenek voltak lombtakarmányt is gyűjteni; a mi okkalmóddal megengedhető ugyan, ott, a hol elkerülhetlenül szükség van reá, de csak az okszerű erdőgazdálkodás megszabta mértékig, mert ez a használat még így is rovására van, kivált gyenge talajon, az erdő fejlődésének.

Sokkal nagyobb bajt okozott a lombtakarmány gyűjtésnél a kecskelegeltetés s annak módja.

A hol egyéb marha még legelhet, oda a kecskét nem bocsátották, s télen át pedig takarmányt a kecskére nem prédáltak, hanem télen is, mint nyáron az erdőben, annak is a legkitettebb részein tartották őket, mert szerintük »a kecske ott is megél.«

Nyáron aztán egyéb táplálék híján, lombot, fiatal hajtásokat evett a kecske. Télen meg, a korábbi években, minden kecskepásztor baltával látta el magát; egész fákat döntöttek és galyaztak le a kecskék számára s a kecskék ugyszólván egész télen át csupán farügyből éltek.

Ez az utóbbi garázdálkodás, mióta a kecske az összes erdőterületekről kitiltatott és a tilalom megtartása szigoruan ellenőriztetik, már ritka helyen fordult elő; de így volt még a közelmúltban is.

Annyi tény, hogy a szegény hegyi lakónak a kecske volt a leghálásabb állatja. Megvett 4—5 frton egyet, a tartás télen nyáron semmibe sem került (mert csakugyan így volt ez a tilalom elrendelése előtt), s a kecske egész éven át adott annyi tejet, mint egy közepes jó tehén, s a mennyi egy kisebb családnak elég. A hegyi lakónak pedig a tej és a málé a fő tápláléka.

Azt a mérhetlen kárt tekintve másfelől, a mit a kecsketartás ezelőtt okozott, erdőgazdasági szempontból a kecskelegeltetés tilalmazását okvetlenül szükségesnek kell tartani, annál is inkább, mert erdejüknek okszerű kezelése s az állattenyésztésnek egészséges irányba terelése mindenesetre több hasznukra válik a lakosoknak, mint, ha a gazdálkodás menetében, melylyel ugyan ők kevés műveltségük mellett megelégedtek, de mely a legáldástalanabb viszonyok közé vitte volna az erdőket, mi változás sem történt volna.

Az elmondottakat jól megfontolva úgy hiszem, nem lehet csodálni, hogy Hunyadvármegye erdészeti viszonyai oly kedvezőtlenekké alakultak.

A legfőbb bajt azonban mindenesetre az képezi, hogy erdőtörvényünk nem jött 30—40 évvel előbb létre.

Mert ha ezen erdőségek mindjárt az urbéri viszonyok megszűntével, illetőleg a birtok-elkülönítés után, rendszeres kezelés alá vétettek volna, bizonyára közel sem lenne annyi elpusztított erdő, mint van jelenleg.

Mióta az erdészeti viszonyok itt is félig-meddig rendezve lettek, határozott, habár lassu javulás mutatkozik

minden téren; de évtizedek hibáit és mulasztásait, újra csak évtizedek multán lehet helyre pótolni.

Azért mondom, hogy az erdészeti viszonyok csak félig lettek rendezve, mert kerületi erdőtisztek nevezettek ki csak, jó nagy kerületekkel; de erdőőri személyzetről nincsen gondoskodva. Már pedig ha nincsen megfelelő és arra való segédszemélyzet, a mai szervezés majdnem csak olyan, mint, ha csak a tisztek mennének háboruba katonaság nélkül.

Az erdő őrzését most is mindenütt teljesen tudatlan »gornyikok« végzik, kik 5—10 frt, s legfeljebb 20 frt évi bért huznak. Könnyű belátni, hogy ezek csakugyan kevés-sel érnek többet a semminél.

Nem hagyhatom utoljára megemlítés nélkül, hogy a vármegye közönsége, mindazon nehézségeket, melyek az itteni erdészeti viszonyokat terhelik, megismervén, lépéseket tett az iránt, hogy a vármegyében levő községi, volt urbéres, közbirtokossági s egyéb ilyen tulajdonjogi természetű erdő-ségek állami kezelésbe vétessenek.

Az erdei famagvaknak mérsékelt díjért való szállítása ügyében.

E lapok olvasói előtt ismeretes, hogy az erdei famagvak mérsékelt díjért leendő szállításának kieszközlése céljából az országos erdészeti egyesület, a f. évi április hónap 23-án tartott választmányi ülésből kifolyólag, felterjesztést intézett a földmivelésügyi m. kir. ministeriumhoz. Már akkor, midőn ez — az »Erd. Lapok« f. évi V. füzetének 411. és következő oldalain közölt — felterjesztés történt, bizvást remélni lehetett, hogy az egyesületnek fentebb jelzett s közgazdasági szempontból mindenesetre méltánylást